

ШАРОИТИДА ЯШОВЧИ КИЧИК МАКТАБ ЁШИДАГИ ЎГИЛ ВА
ҚИЗ БОЛАЛАР БОШ СОҲАСИ КРАНИОМЕТРИК
ПАРАМЕТРЛАРИНИНГ ЎСИШ КЎРСАТКИЧЛАРИ

*B.E.Kiyomov, assistent, Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti,
Samarqand, Uzbekiston,*

*F.Z.Raxmonov, o'quvchi, Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti,
Samarqand, Uzbekiston*

*I.S.Muxamadiev, o'quvchi, Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti,
Samarqand, Uzbekiston*

Аннотация. Юзнинг морфологик баландлиги кўрсаткичи 7 ёшдаги ўғил ва қиз болаларда деярли бир хил бўлади (ўғил болаларда $9,75 \pm 0,15$ см; қиз болаларда $9,71 \pm 0,08$ см). Юзнинг морфологик баландлиги кўрсаткичи ўғил ва қиз болаларда ўсишда давом этиб, 12 ёшда ўғил болаларда $11,1 \pm 0,17$ см га, қиз болаларда $10,81 \pm 0,26$ см га тенглашади. 7-12 ёшгача бўлган даврда ўғил болаларда кўрсаткич 13,8 % га ошса, қизларда эса 11,3 % га ошади. Ўсиш кўрсаткичлари қиз болаларда ўғил болаларга нисбатан жадалроқ кечади.

Калит сўзлар. Бош мия соҳа, антропометрия, краниометрия, онтогенез, ўсиш динамикаси, пешона соҳа, калла қисмлари.

Мавзунинг долзарблиги. Ёшга боғлиқ антропология маълум бир муҳитда жойлашган одам танасидаги ўсиш ва ривожланиш жараёнларини ўрганади. Турли хил географик зоналарда, шунингдек, ҳар хил шароитларда яшайдиган болалардаги ўсиш жараёнларини антропологик жиҳатдан ўрганиш одам экологияси ва тиббий географиянинг муаммоларини ечишда муҳим аҳамиятга эга.

Антропометрик белгилар организмнинг ўсиш ва ривожланиш жараёнларини объектив тарзда ўзида намоён қилиб, аниқ бир босқичда бу жараёнларни даражаси, йўналиши ва қонуниятларини муҳокама қилишга

ёрдам беради. Шунинг учун антропометрик белгилар тиббий-клиник, ижтимоий-гигиеник ва антропометрик баҳолашда катта аҳамиятга эга.

Юқоридагиларни ҳисобга олган ҳолда, ўзига хос географик зона бўлган Андижон вилоятини Андижон шаҳрида болаларнинг жисмоний ривожланишини ўрганиш ҳам назарий, ҳам амалий аҳамиятга эгадир. Бу йўналишда кичик мактаб ёшидаги болаларда антропометрик кўрсаткичларининг ўзгаришларини ўрганиш энг долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Илмий тадқиқотнинг мақсади ва вазифалари. Асака тумани шароитида яшайдиган ўрта мактаб ёшидаги ўғил ва қиз болаларнинг бошнинг пешона қисми ўсиш параметрларини аниқлаш.

Илмий ишнинг материали ва текшириш услублари. Илмий тадқиқотнинг материали сифатида Андижон вилояти халқ таълими муассасаларининг фаолиятини методик таъминлаш ва ташкил этиш бўлими тасарруфидаги 44-, 46- ва 46-умумтаълим мактабларининг 1-6 синфларида таҳсил олаётган ўрта мактаб ёши (7-12 ёш) даги жисмоний ва ақлий жиҳатдан соғлом бўлган 300 нафар ўғил ва қиз болалар олинди. Баъзи муаллифларнинг таъкидлашича 7-12 ёшдаги болаларнинг морфологик ҳамда функционал кўрсаткичлари уларнинг календар ёшига боғлиқ. Текширишларни ўтказишда болалар Э.Г.Мартиросов (1982) тавсиясига асосан яъни ёши ва жинсига қараб алоҳида гуруҳларга ажратилди. Краниометрик текшириш натижаларини тўғри баҳолаш мақсадида болаларнинг ёши Х.Г.Бутаев, К.С.Ладодо, И.Я.Конь, Я.Усмановлар (1985) томонидан тавсия этилган қуйидаги қоида асосида амалга оширилди.

Бошнинг антропометрик кўрсаткичларини ўлчашда В.С.Сперанский, А.И.Зайченко (1980,1988) ва Г.Г.Автандилов(1990) усулларидан фойдаланилди. Кўрсаткичларни ўлчаш жараёни болалар тик турган ҳолатда амалга оширилди. Краниометрик кўрсаткичларни ўлчаш жараёнида Marthin R. (1928) томонидан тавсия этилган краниометрик нуқталардан фойдаланилди.

Олинган натижалар ва уларнинг таҳлили. Олинган натижалар шуни кўрсатдики, калланинг горизонтал айланаси ўғил болаларда 7 ёшдан 12 ёшгача катталашади давом этади ва $51,3 \pm 0,80$ см дан $54,7 \pm 0,58$ см гача катталашади. Бу даврда ушбу кўрсаткич 6,6 % га ошади. 7-10 ёшдаги ўғил болаларда нисбатан интенсив ўсиш кузатилса, 11-12 ёшлар орасида ўсишни секинлашишини кўриш мумкин. Қиз болаларда ҳам калланинг горизонтал айланаси ўрганилган ёшларда ўсиб бориши кузатилди ($50,4 \pm 0,27$ см дан $53,4 \pm 1,05$ см гача). Нисбатан интенсив ўсиш даври 7-10 ёшлар орасига тўғри келади ва ўсиш 5,9 % ни ташкил этади.

7 ёшли ўғил болаларда калланинг кўндаланг диаметри $14,2 \pm 0,24$ см ни ташкил этса, қиз болаларда ушбу кўрсаткич $14,0 \pm 0,27$ см га тенг бўлади. Ушбу кўрсаткич ўрганилган ёшларда ўғил ва қиз болаларда ўсишда давом этади ва 12 ёшдаги ўғил болаларда $15,3 \pm 0,18$ см, шу ёшдаги қиз болаларда $15,0 \pm 0,15$ см ни ташкил этади. Калланинг кўндаланг диаметри ўсиши 7-12 ёш орасидаги қиз болаларда 7 % га, шу ёш орасидаги ўғил болаларда эса 8 % га ошади. Кўрсаткичларнинг энг жадал ўсиш давлари хар иккала жинсдагиларда ҳам 7-11 ёшлар орасига тўғри келади.

Текширишлар шуни кўрсатдики, ёноқ диаметри ўрганилган ёшдаги қиз болаларда бир меъёрда катталашиб боради, яъни 7 ёшдаги қизларда $9,8 \pm 0,38$ см га тенг бўлса, 10 ёшда $10,4 \pm 0,45$ см ва 12 ёшда эса $10,9 \pm 0,37$ см гача катталашади. Ушбу кўрсаткич ўғил болаларда 16 % га ошса, қизларда эса 11 % га ошиши кузатилади. Юзнинг тўлиқ баландлигининг ўлчами 7 ёшли ўғил болаларда $7,9 \pm 0,20$ см га тенг бўлса, 8-10 ёшлар орасида $8,5 \pm 0,29$ см гача катталашади ва кўрсаткичлар орасидаги фарқ унча катта бўлмайди. Қиз болаларда эса юзнинг тўлиқ баландлигининг ўсиши 7-9 ёшларда нисбатан сустроқ кечса (7 ёшдаги қизларда $7,8 \pm 0,15$ см; 9 ёшли қиз болаларда $8,2 \pm 0,25$ см), кейинчалик ушбу кўрсаткич нисбатан жадалроқ ўсади ва $8,7 \pm 0,08$ см га тенглашади.

Натижалар кўрсатишича, юзнинг юқори қисми баландлиги кўрсаткичи ҳам ўғил болаларда ва қиз болаларга нисбатан каттароқ эканлиги

аникланди. 7 ёшли ўғил болаларда ушбу кўрсаткич $5,39 \pm 0,24$ см га тенг бўлса, шу ёшдаги қизларда $5,33 \pm 0,34$ см га тенг бўлади. Кейинги ёшларда бу кўрсаткич бир меъёрда ўсиб бориб 12 ёшли ўғил болаларда $6,40 \pm 0,18$ см га, қиз болаларда эса $5,93 \pm 0,09$ см га тенглашади. Ушбу кўрсаткич ўғил болаларда 7-10 ёш орасида 7 % га, 11-12 ёшлар орасида эса 5 % га ошади. Қиз болаларда эса мос равишда 7-10 ёшда 5,6 % га, 11-12 ёшда эса 1 % га ошади. Олинган натижага асосланиб айтишимиз мумкинки, 10-12 ёшлар оралиғида ўғил болаларда ўсиш қиз болаларга нисбатан сезиларли даражада ортади.

Жинсий балоғатга етиш даврида калла суягининг шаклланишида эркеклар ва аёллар скелети орасида сезиларли фарқ кузатилади. Одам суякларининг қолдиқларини ўрганиш индивиднинг қайси жинсга тааллуқлиги тўғрисида етарли даража маълумот бера олади.

Хулоса. Калла суягининг пешона қисми краниоетрик кўрсаткичларида ҳар иккала жинсдаги кичик мактаб ёшидаги болаларда муттасил ўсиш жараёнини кузатиш мумкин. Кўрсаткичларнинг ўсиши ўғил болаларда қизларга нисбатан жадалроқ кечади. Энг жадал ўсиш жараёнлари 7-10 ёшларга тўғри келади.

Адабиётлар.

1. Л.А.Алексина, Т.П.Хайруллина, В.И.Ригонен и др. Этно-территориальные особенности массы костного вещества пятых костей // Российс. морфологические ведомости.– Москва, 1999.– №1-2.– С. 26.
2. Алексина Л.А., Ригонен В.И., Хайруллина Т.П. Процентное соотношение длин коротких трубчатых костей третьего луча кисти // Материалы IV международ. конгресса по интегративной антропологии. – СПб, 2002. – С.10-11.
3. Бикбаева Т.С., Неклюдов Ю.А., Николенко В.Н. Изменчивость ширины и высоты тела средних фаланг II-V пальцев кисти взрослых людей //Морфология. – СПб, 2008 – Том 133, № 2. – С.18-19.
4. Жвавый Н.Ф., Койносов П.Г., Орлов С.А. Медицинская антропология наука о человеке // Морфология. – СПб, 2008. – Том 133, № 3.– С.42-43.